

Радош Љ. Смиљковић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

МОРАЛНО-ЕКОНОМСКА КРИЗА БУРЖОАСКЕ РЕСТАУРАЦИЈЕ У СРБИЈИ И ОДГОВОРНОСТ ЕЛИТЕ МОЋИ*

Сажетак

У раду се анализира питање одговорности друштвене елите за садашње друштвено стање у Србији, посматрано кроз призму тзв. транзиције из социјалистичког у либерално-капиталистичко друштво.

Резултат транзиције јесте да се у првим деценијама XXI века Србија суочава са највећом морално-економском кризом у својој новијој историји. У стварању илузије о капиталистичкој будућности главну улогу је одиграла елита моћи која се формирала делом у претходној систему, а коначно конституисала после пада социјалистичке власти 2000. У том процесу је уживала несебичну помоћ са Запада на челу са Америком. Темел те „помоћи“ је представљала економска блокада и тешке санкције. Завршни чин припрема ресторације капитализма била је отворена агресија НАТО, у најсуровијем бомбардовању чију окосницу је чинило бомбардовање уранијумским средствима, које је највише примењивано на Косову и Метохији, на коме су светски моћници желели да демонстрирају своју „љубав“ према муслиманима и направе нову албанску државу.

У матици ресторације разбојничког капитализма главну улогу игра новоформирана елита или елите моћи. Њени саставни чиниоци су елита власти, економска елита, религијско-црквена, интелектуална и подземна елита. Код нас, као и у свету, конституиса-

---

* Посвећено академику Михаилу Марковићу, првом критичару српске транзиције у неолиберални капитализам.

ла се и посебна медијска елита, поставши незаменљив фактор функционисања осталих елита и друштва у целини. Ове елите су главни фактори успостављања и одржавања пљачкашких капиталистичких односа у владавини „демократије без народа“ (Диверже).

Кључне речи: (нео)либерални капитализам, транзиција, елите моћи, класно раслојавање, Србија

ДЕМОКРАТИЈА И ЕЛИТЕ МОЋИ

Савремене елите моћи у Србији су се доказивале током борбе за освајање власти и, у првој деценији њеног успостављања, безрезервном подршком коју им је пружао капиталистички Запад. С обзиром на стање економске безнадежности и широко незадовољство у земљи поставља се питање како даље.

У рестаурацији капитализма у Србији као и осталим земљама транзиције у првом плану је било убеђивање грађана и народа у истрошеност социјалистичког модела друштвено-економског система. Због убедљивости у реторици је преовлађивало наглашавање тржишне привреде и вишепартизма као главних претпоставки демократије каква је доминантна на просторима западноевропских држава и Америке. У случају СР Југославије убеђивање је веома успешно подржано економским санкцијама и бомбардовањем најопаснијим средствима, укључујући и осиромашени уранијум¹⁾, по живот народа коме је обећавана светла будућност.

Да бисмо доказали спремност за улазак у ЕУ тражи се организовања геј-парада у време када у Србији половина становника способних за рад немају шансе да пронађу посао. Према статистици, у 2011. дневно 555 грађана остаје без посла²⁾. Нико на Западу на то не обраћа пажњу. Посебан захтев тиче се очекивања нашег добровољног признања мишљења о нама да смо „лоши“ момци и да је било демократски што су нас бомбардовали заједно наши традиционални савезници и непријатељи³⁾. Захтева се у складу са

1) Мирјана Анђелковић Лукић, *Дарови милосрдног анђе ла*, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2008.

2) Извор: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=02&dd=18&nav_id=493587

3) Види Радош Смилковић, *Глобализација и насиље*, Књижевне новине, Totalл com, Београд, 2002; Зоран Видојевић, *Демократија на заласку*, Службени гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2010.

интересима Империје⁴⁾ да се одрекнемо историје настанка и одбра-не државе – особито победа у XX веку над надмоћнијим агресорима. Два су захтева у првом плану: да унапред погађамо шта је у интересу Империје и њених савезника и да без поговора извршавамо налоге Хашког трибунала. И сви други захтеви ЕУ морају бити извршени, али без ових претходних не можемо прећи узбрдицу ка ЕУ. Да би нам ударили на самопоштовање одредили су за контролора словеначког европосланика који у својој држави није ни близу угледа најважнијих личности.

У класичним западним уџбеницима се наглашава да демократија садржи незаобилазне затеве за поштовањем етичких принципа и норми, а не само толерантности. Изричито се наглашава да толеранција не представља њено главно одредиште, већ да се са њом означава њен емпиријски почетак. У време првих деценија успостављање демократије у већој мери представља опасност јачање апатије и индиферентности. Заштита права само оних најбогатијих, страних инвеститора и разних саветника постаје извор великих опасности по утемељење демократије у њеном изворном значењу.

Амерички очеви демократије, а не само европски великани – Жан Жак Русо, Џон Лок, Маркс, Лењин, Џејмс Брајс, Морис Диверже, наш Светозар Марковић и др. полазили су од аксиома да се *демократија темељи на правичној расту дели материјалних добара и могућности коришћења духовних вредности*. Искључују екстремно богатство мањине и сиромаштво већине, јер на великој материјалној неједнакости нису реални никакви озбиљни путеви и средства демократског живљења. До дана транзиције у нашој и осталим земљама око нас потврђује се теза да демократија најбоље функционише тамо где се материјална добра расподељују на најширој основи. Демократија функционише тамо где људи имају посао који им омогућује зараду да достојно живе, колико-толико независно у односу на друге субјекте политичког и економског одлучивања. Има на средњем истоку богатих држава а грађани су сиромашни. Има држава у којима грађани не живе у оскудици иако не раде. Демонстрације у више земаља северне Африке и средњег

4) Овај појам, са великим И, користе Мајкл Хард и Антонио Негри у својој истоименој монографији као синоним за САД. Ми смо од њих преузели ту идеју. Како „разлоге успешности“ савременог америчког империјализма види један од његових главних идеолога Збигњев Бжежински видети у његовој монографији *Амерички избор: глобална доминација или глобално вођство*, Политичка култура, Загреб, ЦИД, Подгорица, 2004.

истока нису претежно мотивисанне сиромаштвом, већ незапосленошћу и удаљеношћу од одлучивања о свом и животу друштвене заједнице, помањкањем стварних комуникација између класа, првенствено између елита моћи и народа.

Ако су њихове локалне заједнице организоване да међусобно комуницирају, договарају се о решавању животних проблема то је прва права претпоставка демократије. Ако носиоци државних функција и богати имају обавезу комуникације са њима у функцији решавања како локалних тако и општенационалних проблема, то је друга претпоставка. У противном људи, грађани, се не осећају слободно у својој држави. Демонстрације су помогле грађанима да постану слободни, да слободно говоре и критикују власт. Смена вишедеценијских моћника је показала, онима који би морали разумети догађања, шта може народ и да је стари модел управљања државом и народом постао неодржив.

Демократија подразумева широку размену мишљења и циркулацију идеја. Она је незамислива без јавних дебата у месној заједници⁵⁾ и полагање рачуна у њој за оно о чему се одлучује на највишим нивоима демократске власти. А код нас поготову. Самоуправљање у бившој Југославији није случајна појава, нити демократска варка. Оно је настало на историјским темељима самоуправе у прошлости и исконске потребе људи да одлучују о својој судбини. У једном свом предавању о политичком систему самоуправљања у Југославији академик Михаило Марковић је 1979. у Њујорку, одговарајући на питања, потврдио позитивну оцену о перспективама таквог система, нагласивши да он није још увек захватио и политички врх Југославије.

Поставља се питање да ли је могућа демократија у условима када је новац постао свемогућ, када је „профит изнад људи“ (Чомски)?! Улога новца је прекорачила све границе у социјално-политичким условима савременог друштва. Данас у Србији, а одраније у западној цивилизацији и шире, новцем се може све купити – здравље, лепота, култура, љубав и пријатељство. Купују се политичке функције у држави и партијама. Изборне кампање су све скупље - у Америци само најбогатији или они који су њихови представници имају политичке шансе. Империјализам тржишта претвара сваку ствар - све у робу. “Када новац говори, сви су осуђени да слушају.

5) Користимо овај наш појам, настао у доба социјалистичког самоуправљања, а њиме означимо базичне нивое одлучивања уопште, независно о којој је држави реч.

Зато демократско друштво не сме дозволити неограничену акумулацију богатства⁶⁾.

С обзиром на статистичке податке у Србији 3% чине групу богатих, што у крајњој консеквенци значи да поседују највећу моћ утицаја на државно одлучивање. На тој основи настају и јачају трендови који анулирају све остале друштвене вредности и моралне принципе. Подсетићу да речи крађа и пљачка подразумевају обијање киоска и понеке мењачнице новца. Осуђују се јавно крађе у продавницама хране и ситне робе. Констатује се да годишње милијарда евра оде у непознате руке приликом јавних набавки, али се не говори да је то пљачка народне и државне имовине. Говори се и пише о две - три милијарде евра којима се губи траг. За учеснике у великим пљачкама смишљена је реч мафија, а не пљачкаши и лопови. До сада није никада откривен челник таквих пљачки и злоупотреба. Да би одговорни у држави демантовали стечено уверење да се припадници елите не штеде од кривичног гоњења и хапшења јавно је хапшен и затваран Драган Џајић, највећа легенда српског фудбала новијег доба, што је још у већој мери појачало неповерење у правосуђе и полицију. Парадоксално је да се у медијима најчешће помиње име Верице Бараћ - челнице владиног Савета за борбу против корупције, а не оних које она прозива због криминалних радњи и велике корупције.

Више западних политичких писаца сматра да демократија кореспондира са правом грађана да не учествују у политичком одлучивању. Такве идеје темеље на кореспонденцији удобног живота због обиља економских претпоставки на којима се развија свест о сувишности политичког ангажовања. У овој деценији водећи политичари десних партија у Србији говоре јавно да прижељкују време када ће бити досадно бавити се политиком. Наравно, такви услови у Србији неће скоро настати, па не треба очекивати незаинтересованост грађана за политику. Али зашто би било када требало да грађани буду незаинтересовани за одлучивање о сопственом животу?!

Емпиријска искуства говоре да елите моћи не желе веће ангажовање грађана у политици. У Србији се много не секирају за велико учешће гласача на изборима, већ за излазак који појединачним партијама одговара. Предузимају различите мере како би се развила политичка апатија. Политички живот се све више своди

6) Кристофер Лаш, *Побуна елита и издаја демократије*, Светови, Нови Сад, 1996, стр. 26.

на парламентарне дебате, иако је њихова слушаност и гледаност све мања. По угледу на парламент исто се догађа на нижим нивоима. Годинама борба око власти на општинским нивоима се одвија и кроз физичко отимање столица у канцеларијама, закључавање зграде да конкуренција не уђе⁷⁾. Организује се политички и друштвени живот тако да се не оставља много времена за већину грађана за учешће у политици. Ако се изврши површна статистичка анализа западних парламената и влада може се видети да у њима седе припадници најбогатијег дела друштва. Углавном нема радника и сељака, а ни других грађана из ниже плаћених категорија.

НОВО СТРУКТУРИСАЊЕ И ТЕНДЕНЦИЈЕ КА ДВОКЛАСНОСТИ

О тенденцијама ка двокласности у развоју српског друштва се може говорити . При чему треба полазити од нове реалности која је настала у последње две деценије. За то време смо се вратили у економском развоју у прве поратне године када је започела индустријализација Југославије. Пошто је гашење индустрије дало најнегативније резултате по социјални и политички живот народа Србије, елита се окреће реиндустријализацији, образлажући нови тренд говором о неуспеху транзиције на основама неолибералног капитализма.

Опити ток развоја савременог света креће се у правцу нове двокласности у којој доминира неколицина енормно богатих који имају привилегије монопола над снагом новца, културе, образовања и информисања. Њихов монопол друштвене моћи је беспримеран у историји постиндустријске револуције. Старе неједнакости се успостављају застрашујућом брзином.

Овим не оспоравамо чињеницу да су претпоставке удобности живота много шире распоређене него ли пре индустријске револуције. Али у Србији и осталим државама бивше Југославије удобан живот социјалистичке прошлости је по званичним статистикама недостижан. Потребно је двадесет година оваквог раста друштвеног производа да би се достигао ниво из 1986. године. Савремене социологе, филозофе, теологе и друге мислеће личности фасцини-

7) Неке локалне скупштине и органи власти, као у Куршумлији, Краљеву итд. нису радили недељама и месецима зато што једна страна не признаје другој већинско право и изборе челника.

ра модерна подела рада са могућностима производње обиља живота и трансформације луксуза у средства шире употребе, јер је то интерес власника крупног капитала и друштвене моћи. Али, уз истовремено репродуковање неких дрштвених претпоставки које обезбеђују премоћ мале групе богатих који фактички држе све полуге економске и политичке власти.

Приступ обиљу у невреме изазвао је општа очекивања нових генерација да их чека бољи живот у будућности. Постало је нормално говорити о новим удобностима на дохват руке. При чему се истовремено сузбијају раније теорије и идеологије праведног распоређивања нових удобности. Уместо тога развијају се и пропагирају становишта да је све дозвољено да би се дошло до нових удобности и то одмах. Медијска револуција је учинила да су све промене могуће на најширем друштвеном плану. Свако постаје субјект разних креација. Не само да може да снима своју музику и пише свој роман, већ може да се повезује на најширем плану света како би остваривао своје интересе и потребе. Преко интернета је све могуће. Настају јавне и тајне организације о каквим се није размишљало у прошлости; могу да се формирају разне групе и успостављају производни и друштвени ланци. Стварају се претпоставке за нову виртуелну економију и политичку креативност која је досада била незамислива. Повезивање и организовање разних активности у функцији и најкрупнијих друштвених промена као што су оне које су довеле до транзиције у источној Европи и кренуле на средњем истоку и северној Африци. Антивладине демонстрације у муслиманским земљама почетком 2011. године су демонстрирале неке нове трендове у организовању у функцији политичких промена, укључујући смене вишедеценијских режима и личних владавина.

МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ КОМПАНИЈЕ И ПОКРЕТЉИВОСТ МЕНАџЕРСКИХ ЕЛИТА

Настају нове елите у које поред класичних припадника улазе корпорацијски менаџери свих професија, међу којима постају доминантни они у сфери производње и манипулације информацијама. Они су постали жила куцавица глобалног тржишта⁸⁾ и глобалног војнополицијског комплекса.

8) Види Данило Ж. Марковић, *Глобална економија*, Економски факултет Универзитета у Нишу, 2007; Данило Ж. Марковић, *Глобалистика и криза глобалне економије (прилози*

Ове нове елите су производ а и креатор све доминантнијих мултинационалних компанија и разних организација и институција. Та нова менаџерска класа се непрестано умножава разним врстама специјалиста који су изузетно интернационално покретљиви. Следе парољу да само они који су спремни да не седе код куће и чекају посао да им дође имају перспективу светске промоције и интернационалне каријере. Који седе код куће испуштају шансе које пружају нове технолошке револуције. Тако миграциони начин живота постаје цена успешног и богатог живота. Нове елите окрећу леђа завичају и нацији којој припадају, домицилној држави, традицији и патриотизму⁹⁾. За њих интернационале везе, тржиште, гомилање пара, гламур постају суштина живота. *На тој основи је настала парола да је патриотизам последње уточниште хуља.*

У земљама транзиције су окупљања у амбасадама најмоћних држава постала врло значајна, незаобилазна станица за политичко напредовање и одласке у познате америчке научне и културне центре. У првим годинама постсоцијализма то је постало битно обележје прекомпоновања политичке и културне сцене. Презнојавали су се поједини политичари и тајкуни да би међу првима стигли на пријем како би их телевизија забележила. Молитвени доручак у Вашингтону годинама има значење средстава неке међународне селекције будућих политичких и социјалних кадрова.

Нова српска елита је настајала на тим познатим принципима и путем устаљених финансијских и политичких аранжмана познатих у годинама пре петог октобра 2000. У књигама које су написали неки познати страни новинари, дипломате и појединци из нове елите јасно се види одакле је стизао новац и како је преношен¹⁰⁾. Веља Илић је на ТВ пластично описао како је преносио новац из Мађарске. Остаће упамћена његова кожна јакна која је коришћена за илегално преношење новца. Крајем деведесетих на просторима бивше Југославије су постали популарни уџбеници за прављење будуће елите. У првом плану су били будући буржуји, капиталисти.

за проучавање савременог глобализирајућег друштва), Графипроф, Београд, 2010.

9) То се односи и на студенте који би требало да представљају нову, будућу друштвену елиту Србије. Према истраживању спроведеном на Универзитету у Београду маја 2010. више од 1/3 студената није могло да се самодефинише као „патриота“. Види Дарко Надић, Урош Шуваковић, „Патриотизам као вредност код студената крајем прве деценије XXI века“, *Годишњак САО*, Српска академија образовања, Београд, бр. 6/2010, стр. 859-870.

10) Нпр. Тим Маршал, *Игра сенки*, Самиздат Б92, Београд, 2002.

Појава страних инвеститора и купаца српских предузећа и имовине наговестила је нову форму економско-политичке окупације. Како би се олакшао њихов продор брзо су уништене познате националне банкарске институције. Најпознатија банка старе Југославије – Београдска банка је прва дошла под удар¹¹⁾. И преузимање Народне банке Србије извршено је на драстичан начин, уз коришћење физичке силе. *Тако полуге економског развоја брзо долазе у руке странаца. Страни фактор је на тај начин лако ставио под контролу целокупни привредни и социјално-политички живот Србије.*

Брзо је дошло до успостављања старих неједнакости – негде се то догодило застрашујуће брзо, а негде се увукло и даље увлачи неприметно у дриштвени живот и свест људи о неминовности таквих процеса. Иначе како објаснити поновну појаву ропства, продаје људи, употребе људи у медицинске сврхе – вађење органа, и сл. После тога није тешко стављање под контролу природних богатстава – обрадивих површина, вода, рудних богатстава. За десет година капитализма број запослених је више него преполовљен. Србија је једна од земаља у којима се рапидно смањује број становништва, а истовремено расте број незапослених. Нови феномен у овој сфери – број привремено запослених, па делимично запослених, све је доминантнији. Суочавамо се и са категоријом привремених страних фабрика. У Србији држава плаћа страним инвеститорима да отварају своје погоне, не фабрике. Мала класа домаћих богаташа има више заједничких интереса са страним партнерима него ли са својим сународницима. Лакше се споразумевају са њима него ли са својим партнерима у земљи. О интересима домаћих грађана и да се не говори. Они су последња брига. Ако су уопште брига било ког од владајућих фактора. Да то јесу не би се догодило гашење индустрије да би се после десет година дошло до закључка да нема решења незапослености без индустрије.

Није у питању само заједничко тржиште као основа свих важних веза, а ни буржоаска идеологија. У питању је дубока колонијација земље која искључује било какво мешање домаћих политичких и економских фактора у одлучивање о виталним интересима државе и њених грађана. Поготову експропријација ранијих права радних људи и грађана да учествују у одлучивању и контроли нај-

11) Видети више у Борка Вучић, *Банкарство – избор или судбина*, Удружење грађана ЦЕР, Београд, 2002, стр. 289-302.

виших органа државе и друштва. Радницима и уопште запосленима су експроприсана сва средства рада и ранија права у сфери одлучивања која су уживали. Тако су потпуно деградирани и сведени на средства рада која дишу кад им се пружи прилика и говоре кад стигну својим кућама¹²⁾. Остали су без својих организација и органа државе којима могу да се обрате за помоћ и заштиту. Зато секу делове тела и врше самоубиства како би скренули пажњу државе и светске јавности. Није у нас и шире у Европи озбиљно доведено у питање ово друштвено обележје ни после великих демонстрација у Грчкој. Поготову када су пронађена решења за финансијску подршку решавању економске кризе. Међутим, широке демонстрације и побуне у муслиманским земљама северне Африке и средњег истока, поготову у Либији и још неким богатим арапским државама оспориле су поменути идеологију краја револуционарности маса. Тако да се више неће говорити да је прошло време радикалних покрета XX века.

НЕСТАЈАЊЕ СРЕДЊЕ КЛАСЕ

У настајању буржоаског система ствараоци модерних нација су се ослањали на средњу класу у борби против племства. Без ове класе нема нормалног развоја и излажења из кризе у којој се налази српско капиталистичко друштво. Дакле, спорадичним решењима као што су тзв. националне пензије не решавају се стварни односи у развоју Србије. Иначе, она не мора да проналази нека нова решења јер је све решено и функционише на Западу на који се угледа српска елита. Потребни су друштвено-економски услови и закони који омогућују настајање и репродукцију припадника средње класе. А не да се јавности показује колико је неко од познатих певача или спортиста зарадио пара, па потрошио на луксузни живот и коцку.

Током година транзиције нестала је средња класа у Србији. У последњим годинама врх државне елите је реafirмисао идеју националних пензија како би скренуо пажњу јавности колико се брине о врхунским ствараоцима у сфери уметности и спорта. Па је тако избило у први план обезбеђивање националних пензија за истакнуте певачице. Српска јавност је посебно замајавана трети-

12) Љубиша Митровић исправно констатује како су грађани транзицијом „добили формалне политичке слободе и права у лику ‘Хајд парк’ демократије, а изгубили социјална права и људско достојанство“. Види Љубиша Митровић, *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 7.

рањем ромског истакнутог музичара Бајрамовића из Ниша. Посебно питањем пензије његове супруге и споменика. Уместо да су успостављени законски услови да свако ко у некој области развоја постиже одговарајуће услове стиче право на већу пензију. Тако се стигло у ситуацију да врхунски научни радници, професори, учитељи и други не спадају у категорију национално значајних стваралаца.

Раскорак између богатства и сиромаштва - између богатих појединаца и сиромашних маса, затим богатих држава и сиромашних на глобалном нивоу достигао је врхунац. Такав да прети индковању нових појава у друштвеним односима које могу довести до драстичних преокрета. Није реално на дужи рок нивелисати друштвене односе у правцу двокласности која се своди на владавину диктатуре мале групе најбогатијих. Интернет је заједно са мобилном телефонијом учинио свет међусобно комуникативнијим. Није више довољно прихватљиво такво владање ни када су у питању некадашње вође револуција као што је случај са Либијом и још неким муслиманским државама. Разне врсте тероризама су само наговештај нових непредвидивих догађања.

Овај раскорак је сигурно довео до тога да крађа постане привредна грана. Она је остала легално илегално занимање. Све се краде. Више се не поставља питање да ли је нешто морално, већ како пронаћи добре везе и адвокате. Нема одговорности пред савешћу, родбином и пријатељима¹³⁾. Крађа се непрестано одвија ширим Србије. Понеко од лопова бива ухваћен, а чешће то тако прође. Наравно, битка против крађе не може да доведе до победе ако се истовремено не води најмање на два фронта – на фронту судства и полиције и на медијском и образовном нивоу јачања моралне свести. Али, ако се не јачају основе запошљавања, него се насупрот томе пренебрегава крађа као општедруштвени проблем, имаћемо катастрофалну ситуацију у друштву. Зато, питање државне подршке опстанку и јачању претпоставки за средњу класу има општедруштвени и општенационални значај. Тамо где су за њу повољни услови отварају се боље могућности развоја разних делатности које у крајњој инстанци смањују број оних који у крађи и прекра-

13) У Петровцу на Млави украден је споменик од бронзе ("споменик пчели") тежак 300 кг. У Крушевцу је било крађа из цркве Лазарице. У Источном Сарајеву је украдена бронзано-месингана статуа хероју НОБ-а Алекси Бојовићу. Она је висока преко два метра, што значи да је морало бити више учесника у крађи са алатом и превозним средствима. Из крагујевачког музеја украдене су бисте Вука Караџића и Трише Кацлеровића, оснивача СДС. На Калемегдану су крадене бисте хероја и лидера НОБ-а.

ђи виде своје перспективе удобног живљења. Јачање средње класе отвара адекватније путеве социјалне мобилности

ЦЕНТРАЛНО УПРАВЉАЊЕ СВЕТСКИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

Елите у последњим деценијама у свету чине врхови владајућих хијерархија у друштву, односно држави. Оне држе све конце управљања - међународне токове новца, токове информисања. У Другом светском рату положени су темељи концентрацији контроле и манипулације информисањем. На чело тог дугорочног пројекта је постављен најбогатији човек Америке - Рокфелер. У једном тада формираном центру су примане и обрађиване информације са светских фронтова. А онда би сходно америчким интересима ратовања биле дистрибуиране. Ове елите управљају међународним институцијама – Светском банком, Светском трговинском организацијом, Међународним монетарним фондом („институције глобализације“ по речима Џозефа Стиглица), Међународним судом правде, НАТО. Оне управљају хуманитарним организацијама и фондацијама, културним манифестацијама и фестивалима, одређују услове економских дебата, важнијих фестивала и конгреса, контролишу светске организације спортских активности. Не заборавимо наше искључење из међународних такмичења и разна игнорисања олимпијских игара, као у Русији и Кини. Зато није чудно што за већи део света „западна цивилизација“ подразумева организовани систем доминације, наметања политичких и економских система, буржоаских вредности и др. Највећем свом шахисти, Роберту-Бобију Фишеру, Влада САД је онемогућила повратак у земљу зато што је прекршио њену забрану пута у СРЈ за време бомбардовања. Елите се међусобно не разликују много. Сједињују их општи интереси и грамзивост, као и спремност да се међусобно униште. Дакле, оне имају заједничке интересе који их повезују у одржању система владавине док им обезбеђује разне профите. Али, истовремено оне се могу сукобити, бранећи своје партикуларне интересе.

На тој линији у глобализацији је заједнички смер ка *онеспособљавању државе да самостално обавља своје функције, осим класичних. Глобализација им одговара у мери коришћења слободног тржишта, али истовремено и национална држава када је у питању ужи интерес. У време кризе у првој деценији XXI века и у Америци је елита искористила државу да брани интерес најбогатијих*

појединаца и компанија. Најдиректније су убризгаване стотине милијарди долара како би се спасле неке од најмоћнијих банака и компанија које су сматране националним врхунским интересом. *Уствари, радило се о спасавању владавине буржоаске класе, чији егоизам се одмах манифестовао када су добијена средства користили.* Дobar део су стрпали у џепове челници компанија и банака, не обазирајући се нимало на критике и не зазирајући од владајућих моралних принципа. Њихов интерес је увек изнад било којих других принципа и норми, поготову моралних. Држава је искоришћена као средство прикупљања новца кроз порез из џепова грађана. Исто тако као што у свим другим приликама служи интересима владајуће класе.

Два противуречна процеса карактеришу однос према држави крајем XX века. С једне стране незаустављив је процес уједињавања света, јер је заједничко тржиште и слободно кретање робе и капитала већ је утемељило уједињење европских држава какво се не памти. На другој страни међунационални и племенски сукоби су поново оштри до крвопролића. У Европи су нестале две последње федерације. СФРЈ је нестала у крви и егзодусима каквих није било после Другог светског рата. Настављају се племенски сукоби на тлу Србије, укључујући и оне у оквиру српског народа. Прети опасност распаду Белгије и још неким европским државама. *У основи оба процеса лежи слабљење националне државе - истовремено процес уједињења и фрагментације.* За државу се може рећи да није у стању да својим снагама заустави националне сукобе и тенденције националних мањина ка дезинтеграцији, верских група и неких других дезинтеграционих тенденција. А такође процесе глобализације у којима има негативних трендова по интегритету нација и држава. Идеологија национализма је под непосредним ударом национализма етничких мањина, партикуларизма и религијских фанатизама на једној и интернационалних тенденција на другој страни. Српска елита моћи у току последњих деценија показује да није у стању да заустави ове тенденције. Тако да неке националне мањине бивају манипулисане од разних манипулатора и дезинтегратора¹⁴⁾. Неоосманитичке тенденције налазе спрегу са појединцима у бошњачко-муслиманској заједници у функцији

14) Види Радош Смиљковић, „Уставно-правно реинтегрисање Србије: политичко социолошки аспекти“, у *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* (гл. и одг. ур. Драги Маликовић, књ. 4 „Социологија и друге друштвене науке“, ур. Урош Шуваковић, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2010, стр. 763-782)

разарања изузетно добрих односа два народа који поред већег дела заједничке историје имају више заједничког у култури и интересима него што их раздваја. Несхватљиво је да се не налази решење које би онемогућило злоупотребу верских истанова у партикуларне политичке сврхе. Попуштање таквим појединцима и организацијама пре или касније се свети држави у целини. Реис-ул-улема босански др Мустафа Церић у току својих посета Бошњацима Санџака оптужује српску државу и прети Америком као да је врховни поглавар света, а за то време нико из државне елите не проговара.

У овој фази глобализације функционишу заједничке везе између економских и државних елита широм Европе. Функционишу и везе између подземних елита. Међутим, не функционишу комуникације маса и радних класа. Могу српски тајкуни да улажу новац по Европи и свету, али не могу радници, сељаци, било који стручни профили наших грађана, слободно да функционишу по тим земљама. Значи, могу њихове паре да функционишу преко власништва тајкуна и у Америци и Кини, али не могу српски или румунски грађани да се крећу слободно по тим просторима и да траже себи бољи живот. Могу само они који су ушли у аранжман задовољавања радних потреба некога тајкуна или конкретне државе. Откад су почеле демонстрације опозиције у Либији не могу ни српски пилоти да буду запослени у тој земљи на позив легитимне Гадафијеве власти, јер светска владајућа елита то не дозвољава зато што могу бити употребљени у Гадафијевим аранжманима. Наравно, ако би америчка или европска елита затражила некога од њих појединачно или преко државне елите онда не би било проблема. Могли би да се ангажују и у војнополицијским акцијама.

ПОТКУПЉИВАЊЕ И МАНИПУЛАЦИЈЕ МЛАДИМА

Елите су посебно заинтересоване за непрестану контролу и коришћење младих. Сходно томе под непосредном контролом је школовање на свим нивоима. У том контексту је стварање слоја привилегованих младих људи постало посебна брига владајућих елита. Најдаље је у томе отишла Империја, а следе је и елите низа других држава. Селекција младих почиње још у средњој школи да би се касније наставила тако што се омогућава школовање на елитним универзитетима у Европи и Америци. Болоњска правила су наметнута како би се једноставније и сигурније обезбедило одго-

варајуће преношење знања и стварање одговарајућих стручњака¹⁵). У Србији функционише деценијама праћење и селекција наших студената. Па не треба никога да чуди што у време ембарга и уништавања наше привреде у последњим деценијама стотине хиљада најспособнијих одлази у Америку, Канаду и Аустралију. За ову врсту извоза није било никаквог ембарга.

Посебну улогу играју у припремама ове категорије младих елитни универзитети у Америци и В. Британији, као и у неким другим већим западним државама. Одабрани млади људи стичу дипломе највишег ранга. Они су с правом заслужили титуле и признања. Добијали највише оцена и проглашени за „најбоље на свету“. Наравно, преко њих се ствара „космополитска свест“ и леме национална и друга локална схватања¹⁶). У бити овог космополитизма је интерес Империије и њених највернијих савезника. Ови научно-образовни центри заслужују ту оцену, јер се њихова активност на коришћењу научних достигнућа и њиховом транспоновању у свест и конкретне нове истраживачке програме никако не прекида. Друго, они су непрестано отворени за своје бивше студенте и наставнике. Уз то преко њих се увек може успоставити комуникација са колегом на сваком месту планете. Кроз ове младе људе врши се промоција колективног рада и сарадње. Тако се репродукују односи кроз које се колективно могу решавати сви проблеми и отворати нова питања. Припремљени су да увек уоче више циљеве и консекуенце њиховог остваривања или неостваривања. У питању је својеврсна социјално-економска и политичко културна мрежа која је привлачна за колективан рад и деловање на најширој основи.

Захваљујући оваквом приступу младима било је могуће стварање организација као што је „Отпор“ за рушење власти која се не допада владајућој светској елити. Из Србије су слати у неке источноевропске и арапске државе по истом задатку. Привилеговани млади непрестано одрађују своје привилегије обављајући ва-

15) Види Милан Узелац, *Приче из Болоњске шуме*, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Вршац, 2009.

16) Види Данило Ж. Марковић, *Глобализација и високошколско образовање*, Државни универзитет Нови Пазар, Универзитет у Нишу, Ниш, 2008; Данило Ж. Марковић, „Улога националног васпитања у очувању културног идентитета у глобализирајућем друштву“, у *Могућности националног васпитања у време глобализације* (гл и одг. ур. Сунчица Денић, Учитељски факултет у Врању, Врање, 2010, стр. 32-45); Зоран Аврамовић, „Образовна политика између глобалног и националног васпитања“, у Исто (стр. 67-80); Љубиша Митровић, „Геокултурна парадигма: национално васпитање и идентитет у ери глобализације“, у Исто (стр. 81-98); Урош Шуваковић, „Национално васпитање – пут усвајања и глобалних и националних вредности“, у Исто (стр. 130-144).

жне послове на интернационалном плану. У време антивладиних демонстрација у муслиманским државама почетком 2011. године млади су представљали главну снагу, а међу њима они најшколованији.

У овом контексту је неопходно забележити једну компоненту понашања младих из привилеговане категорије. Као у Србији с краја XIX века и савремене државе школују на страним универзитетима део младих у свом аранжману. Либијци су долазили у СФРЈ, па су наставили и касније да долазе на школовање по државној линији. Долазили су и из многих других држава. Али то их није заувек обавезало на служење владајућем режиму. Напротив међу њима је знатан број предњачио у рушењу режима. Уосталом, тако су КП пришли многи млади из најугледнијих буржоаских породица. Тако су крајем деведесетих многи млади који су уживали током школовања државне привилегије социјалистичке власти представљали авангарду њеног рушења. Међу њима су се посебно истичали синови и кћери партизанских генерала и послератних војних и политичких руководилаца. Феномен привилегованих у младим генерацијама не обезбеђује апсолутну трајност њиховог ангажовања у складу са интересима оних делова владајуће елите која репродукује исти. Када крену кола низа страну, тада се заборављају преузете обавезе, а до изражаја долази ген самоодржања и хватања корака са новонасталим трендовима и новим потребама.

У Србији друге половине XIX века и касније¹⁷⁾ држава је оранизовано слала младе људе на школовање у најразвијеније европске државе. Гро прве српске интелигенције је школован у иностранству. Јован Цвијић, Лаза Лазаревић, Слободан Јовановић, Александар Белић, Никола Пашић, Светозар Марковић, па највеће српске војсковође и др. су школовани у Француској, Немачкој, Енглеској, Русији, неким другим земљама. Али нико од њих није остао у иностранству. Неки су довели или подстакли друге младе и понеког старијег стручњака. Српска елита мора да направи револуционарни потстицај за такав тренд какав је доминирао у Србији када је стварала модерну државу и привреду. Србија мора постати земља узлазности и наде.

17) Љубинка Трговчевић, *Планирана елита*, Историјски институт, Београд, 2003; Урош Шуваковић, „Држава и даровити: међутицај или одвојено постојање“ у *Даровити и друштвена елита* (Зборник 15, А. Стојановић, гл. и одг. уредник, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“, Вршац, Universitatea de Vest “Aurel Vlaicu”, Arad, Вршац, 2009, стр. 563-580)

ОЖИВЉАВАЊЕ РЕЛИГИЈА И ЊИХОВИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Не треба никада губити из вида значај деловања главне струје у светским и националним размерама. Било би погрешно закључивати да су демонстрације против власти у арапско-муслиманским земљама плод страног утицаја. Зашто би амерички фактор са савезницима подстицао рушење 30-годишње владавине генерала Сухарта у Идонезији и Мубарака у Египту ако се зна да су представљали најсигурније стубове реализације америчке политике у тим деловима света.

У последњој деценији XX века развој технологија у сфери информисања је продуковао мобилну телефонију и интернет који су постали својина најширих друштвених слојева. На првом месту новонаступајуће генерације добиле су у руке средства за невиђене комуникације које не признају националне и верске границе. Иако су антагонизми између православних Копта и муслимана у Египту врло јаки, они су заједно демонстрирали против Мубарака. Заједно су стварали услове за пад његове власти.

Оживљавање религиозности је изузетно велико на свим просторима раније владавине комунистичких партија. У Србији су елите у настајању током припреме рушења социјалистичког система ухватиле везе са религијским организацијама. Та веза и свакодневне комуникације између верских представника је постала битна компонента тзв. демократизације политичког живота. У том погледу су српске елите отишле даље од својих партнера на Западу. При томе имају у виду историјска искуства да је народне масе могуће смиривати и држати у покорности путем религија. Богатима не смета што је једна од догми да ће пре камила проћи кроз иглене уши него богаташ у рај, ако она умирује масе.

Незамисливо је данас да било која јавна манифестација прође без присуства црквених великодостојника. Политичари сходно нивоу одлазе одговарајућем црквеном великодостојнику. Одлази се по благослов код патријарха пре сваке важније политичке мисије у земљи и иностранству. У социјализму смо цитирали Маркса и Лењина, па Тита, а у току транзиције актуелне српске патријархе. Сви су актуелизовали славе, иако су оне кроз историју означавале породичне светковине. Иако је црква одвојена од државе уведена је веронаука у школе, а свештеници у војску. И поред свега

тога капитализам није постао мање експлоататорски, власт више демократска. Чудно је да Српска православна црква није постала критичнија према експлоатацији народа и највећој пљачки народне имовине у постурском времену. Постало је јасно да обнављање црквених светиња и враћање верских обреда и свечаности није битно променило квалитет живота народа Србије. Напротив, значајна манипулација верским осећањима и верским организацијама изазвала је значајне реакције у друштву као у целини. Неки црквени великодостојници искачу све више преко граница верског ангажовања и траже већа права у политичком одлучивању. Најдаље је у томе отишао новопазарски муфтија Зукорлић који непрестано тражи за себе посебну позицију у друштву. Тражи да он буде репрезентант Муслимана и Бошњака у Санџаку. Његово јавно ангажовање је одавно изашло из верких граница и постало штетно по односе међу припадницима различитих конфесија и у Србији у целини.

Искуство показује да оживљавање религиозности сходно потребама управљача, а посебно богатих не даје резултате на дужи рок. Макар колико елите јавно демонстрирале своју религиозност, па макар то били челници државе и најбогатији појединци, то не брише утисак, а код већине и уверење да се ради о интересу и потреби како би се лакше управљало државним институцијама и нагомиланим богатством под сумњивим околностима.

Поставља се питање како елита моћи успева да држи под контролом канале информисања јавности у условима све комплекснијег ширења информација. Имам у виду да никада у прошлости није било такво обиље информација на располагању најширим масама. А ипак никада раније није било лоше информисање, што показује стање у Европи и Америци. Пронађени су путеви и средства дотурања информација тамо и онима који су интересантни за елиту моћи. Невероватно је како су се развили и даље развијају читави системи информисања којима се обезбеђује да сасвим одређене информације стигну до циљне групе. О Србима су створене представе и слике да могу бити окривљавани за сва зла овога света¹⁸⁾.

Стигли смо у фазу информисања када се најмање верује у информације које стижу преко званичних средстава државе и политичких партија. Схватајући то елита моћи одавно користи друге путеве и средства која имају незванични карактер. Код нас и у свету се зна које су телевизије и други медији у рукама империје или

18) Жан Дитур, *Срамота врлине*, БМГ, Београд, 1999.

неких других моћника. Једно време смо пажљиво слушали и гледали емисије наводно арапске телевизије Ал џазире јер је унапред пуштен глас да се у њеном лику појавила нова објективна телевизија. Но ништа више не траје дуго, а да се не открије ко делује у позадини. Одавно се протурају информације које форсира елита моћи преко познатих објективних средстава информисања. Преко одређених канала мобилности, појединих новинара се протури вест која остави снажан утисак у јавности.

Својевремено су неки медији на Западу пренели вест о логори-ма за муслимане у Босни. Шок је веома допринео да се створи црна слика о Србима. Нису много помогли званични демантији. Поред осталог, зато што они који су објавили раније нетачну информа-цију нису желели себе да дерогирају као информативни извор. По правилу, такви центри су објављивали тај вид информација са одређеним политичким циљем, а ређе из незнања.

Елите моћи имају на располагању сва средства која постоје па им онда није тешко да реализују своје интересе и потребе преко медијских средстава¹⁹⁾. Тако је дошло до реафирмације гласина као средства информисања. У Србији су оне увек имале неку функцију, чак и када су добро функционисала разна средства информисања. У ово време обиља информација гласине служе одређеним елита-ма да широј јавности скрену пажњу на нешто или некога. Гласине су у последњој деценији XX и првој XXI века служиле најављи-вању неких конкретних догађања. Понекада су се јављале како би пажња јавности отишла у другом правцу у односу на оно што ће се догодити.

МЕДИОКРАТИЗАЦИЈА ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА И УДА- ЉАВАЊЕ ОД ЧЛАНСТВА

Тешко је разумети елиту у реалности друштвених промена и политичко-економског одлучивања почетком XXI века ако се не прати деловање политичких партија. Оне, заправо њихови врхови, су најодговорнији за стање у привреди и друштвеној свести. У првој фази транзиције оне су најодговорније и најутицајније и

19) Види Ноам Чомски, *Контрола медија: спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008; Зоран Јевтовић, Радивоје Петровић, „Јавно мњење и демократски дефицит у доба мултимедија“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010, стр. 105-126.

у економском одлучивању такође. У примеру Србије та улога је дошла до изражаја у најдрастичнијем смислу. Оно што карактерише то деловање јесте видљива и невидљива комуникација између партијске и кримогене елите. Утемељена је у припремању рушења социјалистичке власти, да би већ у првим годинама после дошло до крвавог обрачуна у којима су страдали премијер Ђинђић и врх земунског клана.

У успостављању нове елите прва њихова деценија је протекла у озбиљним сукобима који су се каткад претварали у немилосрдне међусобне обрачуне. Они који су физички и политички преживели брзо су почели да улазе у владајуће комбинације какве се нису могле само пре неколико година замислити. Тако су социјалисти постали незаобилазна подршка Коштуничиној влади, а после ње 2008. ушли у коалицију са демократама, док сада у 2011. години делују као најконструктивнији фактор актуелне владе. Онај ко није забораван сетиће се да су социјалисти били изложени свим врстама прогона нове буржоаске власти на челу са Демократском странком после 2000.

Без обзира да ли је странка на власти или опозицији она је чинилац круга који се врти око осе која се зове власт. У коначној инстанци све заједно чине политичку касту која на народ гледа са висине. Колико се брину о народу - запосленима и незапосленима сведоче чињенице о њиховом ноншаланству према штрајкачима. А још више према масама које нема ко да поведе у штрајк.

Сада партијски врхови творе државну елиту која одлучује о судбини народа и државе. При томе су све удаљенији како од народа тако и од својих чланова²⁰⁾. *Може се констатовати у њиховом понашању снажна ароганција моћи.* Испољава се у искључивој бризи о интересима припадника руководеће групе и оним појединцима који јој могу бити од користи у реализовању своје улоге било када су у власти или опозицији. До те мере да приликом реконструкције владе тотално пренебрегавају интерес ефикасног деловања, па не могу да се договоре о спајању министарстава која припадају тренутно феудима различитих партнера²¹⁾.

20) Урош Шувакович, „Политические партии как традиционный механизм репрезентации в современном обществе“, *Политические Исследования ПОЛИС*, Институт социологии РАН, Общероссийская общественная организация „Российская ассоциация политической науки“, Москва, но. 2/2010, стр. 158-166.

21) Ово је карактеристика стања које се означава као „партијска држава“. Види Урош Шуваковић „Партијска држава – могућности њеног настанка и развоја на примеру савре-

Странке су окупиране одржавањем на власти²²⁾. Не забрињава их што је све изразитије осећање и свест њихових чланова и грађана да то води нестајању странака као народних организација. У том контексту се поставља питање шта је коалициона владавина? Она се потврђује као интересни конгломерат. Иначе како објаснити како је могуће да годинама у гиганту српске привреде велике количине новца одлазе у непознатим правцима. Наравно, има још РЕИК „Колубара“ и других афера. Неки министри имају више својих предузећа преко којих се одлива државни новац. Председник државе је истовремено и шеф најјаче партије која је најодговорнија за управљање. То што он ужива углед некоруптивне личности, као и неки други партијски и државни лидери, не умањује њихову одговорност за целину управљања. Не амнестира их од одговорности за слабости у сузбијању корупције²³⁾.

Централе у време када су партије на власти готово и да не функционишу. У њих лидери ретко свраћају. Повремено је у њима понеко од њихових помоћника и нека од секретарица., без којих би се тешко стигло до било кога ко врши неку функцију. Преовлађује мишљење да је довољно ако се комуницира са партијском јавношћу преко телевизије. *За кратко време у партијама је прошла фаза меритократије и прешло се у фазу медиократије.* Критика тенденција геронтократије у време социјализма требало је да отвори просторе и праксу брзих промена у рукавствима у корист све способнијих и мађих људи. На жалост у Србији партијски врхови су претежно састављени од људи који не помишљају на своју своју замену. Лидери већине партија су деценију – две доказивали своју незаменљивост независно од тога што им се партије смањују тако да су неке стигле до броја који би могао да се смести под крушку Тарабића. Има примера где супруге или неко од деце покушава да замени оца.

Меритократске елите, иначе, карактерише, неспособност да комуницира са било каквом заједницом интелектуалног састава. Не интересује њих залажење у прошлост и будућност, нити светс

мене Србије“, *Теме*, Универзитет у Нишу, Ниш, бр. 2/2009, стр. 663-682.

- 22) Радош Смилковић, *Политичке партије*, Књижевне новине-Комерц, Београд, 1993; Урош Шуваковић, *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд, 2004.
- 23) Политичка корупција иначе није тековина савремености, већ је била присутна и у нашој политичкој прошлости. Види Урош Шуваковић „Корупција и политичке странке у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца“, *Наука, безбедност, полиција*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 1/2011, стр. 57-68.

о међугенерацјској повезаности. Не занима их однос према наслеђу и ствараоцима партије, поготову према ветеранима. Не оптерећују се одговорношћу према идејама и достигнућима својих претходника. Приликом напуштања идеја на којима је заснована партија не оптерећује их грижа савести што седе у зградама и користе материјално наслеђе. Ова категорија мисли самозадовољно о себи да привилеговани статус који ужива у партији, а преко тога у државним институцијама не садржи нимало доприноса ранијих генерација и садашњих који су изван политичке праксе. Сматрају да за све што имају треба да захвале само себи-својим способностим и залагањима. У Социјалистичкој партији Србије на последњи конгрес у децембру 2010 по одлуци највишег руководства нико од старих ветерана, укључујући последње живе осниваче, није позван да присуствује ни као гост.

У овом контексту требало би се сетити историјске истине да принципи наслеђа у управљању не би били деструисани као основ уређења да се није појавила социјалистичка идеологија и социјалистички покрети у XIX веку. Они су особито критиковали грамзивост и богаћење на основу привилегованог положаја у друштву. Постати богаташ на незарађеном новцу је био стереотип који су социјалисти извржавали руглу. Они су најдоследније промовисали достојанство рада.

Једна од последица оваквог поимања улоге јесте холивудизација српске политике. У последњим годинама политичари свих партија врло радо улазе у разне забавне програме. Поједини се појављују у неким минорним улогама у забавним филмовима. Под америчким утицајем глумци, певачи итд. се ангажују у изборним кампањама како би помогли неким кандидатима и партијама. У Хрватској је певач усташких, антисрпских песама постао идејно-политички симбол и идол више националистичких партија. У првим годинама вишепартизма две певачице су наступале на великим скуповима СДА, националистичке партије Алије Изетбеговића.

Од ове и овакве елите моћи се не може очекивати да се позабави озбиљније најкрупнијим друштвеним питањима, јер је она у српским условима најодговорнија за њихово појављивање. Тотално разарање политичког и економског система је довело до руба пропасти српско друштво, угроживши национално биће српског народа и вековима стварану хармонију живота са националним и верским мањинама. То је много дубља криза него ли она кроз коју

пролази остали свет око нас. У питању је перцепција слома морала и друштвених вредности. Наша деца не могу нормално да расту и развијају се у таквим условима. Морална пучина за њих је неса-владива ако се настави јавна подршка ниподаштавању критичара моралног релативизма. Довођење у питање свих вредности има за последицу наступање различитих негативних консеквенци, међу којима су и дрога и криминал. На томе се не завршава морална распојасаност. Наступа и силеџиство на спортским приредбама, као оно у Италији, после чега су српски младићи као силеџије завршили у италијанским затворима. Ако политичке партије наставе небригу о овим друштвеним питањима, могу се очекивати нови падови и застрањења нових генерација.

Хапшења и казне не могу заменити јавне дебате у којима би се суочавали млади различитих идејних и културних оријентација и носиоци одлучивања у привреди и политици. Почетком 2011 године широм Хрватске су почеле демонстрације младих. Они изражавају своје незадовољство против свих који на било који начин учествују у упављању у Хрватској. Највеће незадовољство је са Хадезеовским управљањем, али не прихватају ни опозициону социјалдемократију. „Егоизам, грабеж, нестручност и неморал санадеровске власти претвориле су Хрватску у земљу безнађа“²⁴⁾.

У Србији су ових дана у медијима на централном месту претње најстрожијим казнама младим лидерима „Образа“, „Двери“, „Строја 1389“ због демонстрација које су крајем прошле године одржане у Београду. Мотив одржавања је спречавање „Геј параде“. На телевизији један од адвоката казује да одбрана једва чека јавно суђење. Млади лидери ових организација пре демонстрација су били ухапшени. Власт их од њиховог оснивања, посебно последњих месеци, оптужује за српски национализам, верски екстремизам и за многа друга зла. Ни у случају ових демонстрација и деловања уопште не окривљује се ниједна партија. Запрепашћује поједностављено стављање ових организација које окупљају највише младих, толико колико не окупља ниједна партија, на стуб државне одговорности и срама. Невероватно је да ниједан партијски лидер или министар у влади не постави питање о њиховој одговорности што ти млади људи нису у њиховим партијама. Запањује недостатак одговорности код водећих интелектуалаца под контролом владајуће елите за судбину тих младих људи. А онима

24) *Вечерњи лист*, Загреб, 3. фебруар 2011.

који би учествовали у дебати о овом хапшењу и суђењу са невладиних позиција се не допушта да јавно наступају.

Млади људи у Србији, као и ови које сам помињао у Хрватској, демонстрирају зато што не виде своју перспективу у оваквој владавини. Ако се држава више брине за безбедности геј-параде него о њиховој судбини, односно о њиховој радној и политичкој судбини, онда најмање што могу да ураде јесте да јавно демонстрирају. Није спорно право у демократском друштву да сви они организују демонстрације против некога, па и владе. Држава је организовала заштиту учесника „Геј параде“, што је њена обавеза. Али она је обавезна да пружи исте могућности контрапаради. Тако се ради у европским земљама. Али није нормално да свој однос држава своди само на осуду изгрета. Неопходно је продубљено разматрање понашања младих људи које се у екстремним ситуацијама претвара у насиље на стадионима или на демонстрацијама. На последњем митингу у Београду који је организовала Спска напредна странка показало се да млади нису априори склони изгретима.

Пре него се посегне за полугама државног насиља у регулисању социјално-политичких конфликта мора се озбиљно размотрити шири друштвени контекст - имају ли посао, имају ли услове за забаву и да учествују у одлучивању о својој судбини. Немачка држава се врло озбиљно бори против неофашистичких тенденција, али не посеже за забраном организација младих неофашиста пре него се исцрпе остале мере. Не посеже лако за средствима насиља. У Америци прво што предузимају у таквим ситуацијама је демократска пацификација, па тек онда друге мере. У социјално-економској ситуацији када милион способних грађана нема посао а држава презадужена, млади морају бити забринутин, кивни до огорчења. Ако се томе дода податак да је незапосленост у поређењу са крајем прошлог система 325% већа, а спољни дуг такође већи 325% онда незадовољство мора да се бар разуме.

Не види се перспектива решавања социјалиних проблема везаних за њихову судбину, без обзира на све приче о интеграцији у ЕУ. Они се не могу задовољити личним поштењем неких од челних људи Србије. Није тешко разумети да њихово улично реаговање представља последицу све јачег уверења већег дела српске јавности да је модел власти заснован на парадигмама у првој деценији капиталистичке власти истрошен. Те уличне демонстрације се догађају у времену када је криза управљања државом постала очигледна.

*

* *

Савремене елите моћи у Србији су се доказивале током борбе за освајање власти и, у првој деценији њеног успостављања, безрезервном подршком коју им је пружао капиталистички Запад. С обзиром на стање економске безнадежности и широко незадовољство у земљи поставља се питање како даље.

У рестаурацији капитализма у Србији као и осталим земљама транзиције у првом плану је било убеђивање грађана и народа у истрошеност социјалистичког модела друштвено-економског система. Због убедљивости у реторици је преовладало наглашавање тржишне привреде и вишепартизма као главних претпоставки демократије каква је доминантна на просторима западноевропских држава и Америке.

Резултат транзиције јесте да се у првим деценијама XXI века Србија суочава са највећом морално-економском кризом у својој новијој историји. У стварању илузије о капиталистичкој будућности главну улогу је одиграла елита моћи која се формирала делом у претходном систему, а коначно конституисала после пада социјалистичке власти 2000. У том процесу је уживала несебичну помоћ са Запада на челу са Америком. Темелј те „помоћи“ је представљала економска блокада и тешке санкције. Завршни чин припрема рестаурације капитализма била је отворена агресија НАТО, у најсуровијем бомбардовању чију окосницу је чинило бомбардовање уранијумским средствима, које је највише примењивано на Косову и Метохији, на коме су светски моћници желели да демонстрирају своју „љубав“ према муслиманима и направе нову албанску државу.

У матици рестаурације разбојничког капитализма главну улогу игра новоформирана елита моћи. Њени саставни чиниоци су елита власти, економска елита, религијско-црквена, интелектуална и подземна елита. Код нас, као и у свету, конституисала се и посебна медијска елита, поставши незаменљив фактор функционисања осталих елита и друштва у целини. Ове елите су главни фактори успостављања и одржавања пљачкашких капиталистичких односа у владавини „демократије без народа“ (Диверже).

Општи ток развоја савременог света креће се у правцу нове двокласности у којој доминира неколицина енормно богатих који имају привилегије монопола над снагом новца, културе, образова-

ња и информисања. Њихов монопол друштвене моћи је беспримеран у историји постиндустријске револуције. Старе неједнакости се реуспостављају и продубљују застрашујућом брзином.

У састав нове елите поред класичних припадника улазе корпорацијски менаџери свих професија, међу којима постају доминантни они у сфери производње и манипулације информацијама. Они су постали жила куцавица глобалног тржишта и глобалног војно-полицијског комплекса. Нове елите окрећу леђа завичају и нацији којој припадају, домицилној држави, традицији и патриотизму. За њих интернационалне везе, тржиште, гомилање пара, гламур постају суштина живота. Они постају најбитнија мотивација каријере и кретања. На тој основи је настала парола да је патриотизам последње уточиште хуља. Није у питању само заједничко тржиште као основа свих важних веза, а ни буржоаска идеологија. У питању је дубока колонизација Србије, као и других транзиционих држава, која искључује било какво мешање домаћих политичких и економских фактора у одлучивање о виталним интересима државе и њених грађана. Елите су посебно заинтересоване за непрестану контролу и коришћење младих. Сходно томе под непосредном контролом је школовање на свим нивоима. У том контексту је стварање слоја привилегованих младих људи постало посебна брига владаућих елита.

Током година транзиције нестала је средња класа у Србији. Тај нестанак није само наша специфичност, већ је општа појава у свим транзиционим друштвима. Раскорак између богатства и сиромаштва - између богатих појединаца и сиромашних маса, затим богатих држава и сиромашних на глобалном нивоу достигао је врхунац, такав да прети индуковању нових појава у друштвеним односима које могу довести до драстичних преокрета. Није реално на дужи рок нивелисати друштвене односе у правцу двокласности која се своди на владавину диктатуре мале групе најбогатијих.

У свему овом посебна је одговорност политичких партија, које су у кратком периоду прешле пут од меритократије до медиократије. Партијски врхови творе државну елиту која одлучује о судбини народа и државе, али су они више него икада удаљени како од народа тако и од својих чланова. Може се уочити у њиховом понашању снажна ароганција моћи, која се испољава у искључивој бризи о интересима припадника руководеће групе и оним појединцима који јој могу бити од користи у реализовању своје улоге било када

су у власти или опозицији. Странке су окупиране одржавањем на власти. Не забрињава их што је све изразитије осећање и свест њихових чланова и грађана да то води нестајању странака као народних организација. У том контексту се коалициона владавина потврђује као интересни конгломерат заснован на искључиво једном интересу – освајању и опстанку на власти.

Оваква ситуација, као резултат транзиционих процеса у последњих двадесет година у источној Европи и код нас после 2000, у потпуној је супротности са оним што су као идеале демократије – идеју правичне расподеле материјалних добара и могућност коришћења духовних вредности прокламовали како европски великани Русо, Лок, Маркс, Диверже, Светозар Марковић, али и оци америчког конституционализма, који су још у Уставу Америке забележили, као једно од основних људских права, „право на срећу“. Изгледа, међутим, да је то право резервисано само за Американце. „Заслугом“ нове елите моћи у Србији извршена је рестаурација либерално-капиталистичког, буржоаског друштва, уз слепу оданост захтевима „институцијама глобализације“, али на нивоу друштвеног развоја који је данас као пре четврт века. Таква ситуација ни у ком случају није усрећила већину људи, чија су надања и веровања у „боље друштво“ остала изневерена.

Rados Lj. Smiljkovic

MORAL-ECONOMIC CRISIS OF BOURGEOIS RESTORING IN SERBIA AND RESPONSIBILITY OF ELITE IN POWER

Summary

The work analyses the question of the responsibility of the social elite for current situation in Serbia, from the point of view of so-called transition from socialist to liberal-capitalistic society.

The result of the transition is that in the first decades of the 21st century Serbia faces the greatest moral-economic crises in the modern history. The elite of power formed partly in the previous system and finally constituted after the fall of the socialist authority in 2000, has played the major role in creation of an illusion of capitalist future. It received an unselfish support from the western countries headed by America. The foundations of that “help” were economic blockade and severe sanctions. The final act of preparations for restoring capitalism was the open aggression of NATO, with the most severe bombing based on bombing with uranium devices, mostly applied at Kosovo

and Metohija, where the world potentates wanted to demonstrate their "love" towards the Muslims and create a new Albanian state.

The newly formed elite or elite of power plays the major role in restoring the predatory capitalism. Its comprising elements are economic elite, religious-ecclesiastical, intellectual and underground elite. Here, as well as in the world, special media elite has been formed, becoming an unavoidable factor in functioning of the other elites and the society as the whole.

These elites are the major factors of establishing and maintenance of the predatory capitalistic relations in the re-gency of "democracy without people" (Duverger).

Key words: (neo)liberal capitalism, transition, elite of power, class differentiation, Serbia

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић, Зоран: „Образовна политика између глобалног и националног васпитања“, у *Можућности националног васпитања у време глобализације*“ (гл и одг. ур. Сунчица Денић), Учитељски факултет у Врању, Врање, 2010, стр. 67-80.
- Анђелковић Лукић, Мирјана: *Дарови милосрдног анђе ла*, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2008.
- Бжежински, Збигњев: *Амерички избор: глобална доминација или глобално вођство*, Политичка култура, Загреб, ЦИД, Подгорица, 2004.
- Видојевић, Зоран: *Демократија на заласку*, Службени гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2010.
- Вучић, Борка: *Банкарство – избор или судбина*, Удружење грађана ЦЕР, Београд, 2002.
- Диверже, Морис: *Демократија без народа*, Рад, Београд, 1968.
- Дитур, Жан: *Срамота врлине*, БМГ, Београд, 1999.
- Јевтовић, Зоран, Петровић, Радивоје: „Јавно мњење и демократски дефицит у доба мултимедија“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2010, стр. 105-126.
- Лаш, Кристофер: *Побуна елита и издаја демократије*, Светови, Нови Сад, 1996.
- Марковић, Ж. Данило: *Глобална економија*, Економски факултет Универзитета у Нишу, 2007.
- Марковић, Ж. Данило: *Глобализација и високошколско образовање*, Државни универзитет Нови Пазар, Универзитет у Нишу, Ниш, 2008.
- Марковић, Ж. Данило: „Улога националног васпитања у очувању културног идентитета у глобализирајућем друштву“, у *Можућности*

- националног васпитања у време глобализације“ (гл и одг. ур. Сунчица Денић), Учитељски факултет у Врању, Врање, 2010, стр. 32-45.
- Марковић, Ж. Данило: *Глобалистика и криза глобалне економије (прилози за проучавање савременог глобализирајућег друштва)*, Графипроф, Београд, 2010.
  - Маршал, Тим: *Игра сенки*, Самиздат Б92, Београд, 2002.
  - Митровић, Љубиша: *Транзиција у периферни капитализам*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
  - Митровић, Љубиша: „Геокултурна парадигма: национално васпитање и идентитет у ери глобализације“, у *Мogućности националног васпитања у време глобализације“* (гл и одг. ур. Сунчица Денић), Учитељски факултет у Врању, Врање, 2010, стр. 81-98.
  - Надић, Дарко, Шуваковић Урош: „Патриотизам као вредност код студената крајем прве деценије XXI века“, *Годишњак САО*, Српска академија образовања, Београд, бр. 6/2010, стр. 859-870.
  - Смиљковић, Радош: *Политичке партије*, Књижевне новине-Комерц, Београд, 1993.
  - Смиљковић, Радош: *Глобализација и насиље*, Књижевне новине, Total com, Београд, 2002.
  - Смиљковић, Радош: „Уставно-правно реинтегрисање Србије: политичко социолошки аспекти“, у *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* (гл. и одг. ур. Драги Маликовић, књ. 4 „Социологија и друге друштвене науке“, ур. Урош Шуваковић), Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2010, стр. 763-782.
  - Стиглиц, Џозеф, *Противречности глобализације*, SBM-x, Београд, 2002.
  - Трговчевић, Љубинка: *Планирана елита*, Историјски институт, Београд, 2003.
  - Узелац, Милан: *Приче из Болоњакњ шуме*, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Вршац, 2009.
  - Хард, Мајкл, Негри, Антонио: *Империја*, ИГАМ, Београд, 2005.
  - Чомски, Ноам: *Профит изнад људи*, Светови, Нови Сад, 1999.
  - Чомски, Ноам: *Контрола медија: спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
  - Шуваковић, Урош: *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд, 2004.
  - Шуваковић, Урош: „Партијска држава – могућности њеног настанка и развоја на примеру савремене Србије“, *Теме*, Универзитет у Нишу, Ниш, бр. 2/2009, стр. 663-682.
  - Шуваковић, Урош: „Држава и даровити: међуутицај или одвојено постојање“ у *Даровити и друштвена елита* (Зборник 15, А. Стојановић, гл. и одг. уредник), Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“, Вршац, Universitatea de Vest “Aurel Vlaicu”, Arad, Вршац, 2009, стр. 563-580.

- Шувакович, Урош: „Политически партии как традиционни механизам репрезентации в современном обществе“, *Политически Иследования ПОЛИС*, Институт социологије РАН, Общероссийская общественная организация „Российская ассоциация политической науки“, Москва, но. 2/2010, стр. 158-166.
- Шуваковић, Урош: „Национално васпитање – пут усвајања и глобалних и националних вредности“, у *Могућности националног васпитања у време глобализације* (гл и одг. ур. Сунчица Денић, Учительски факултет у Врању, Врање, 2010, стр. 130-144)
- Шуваковић, Урош: „Корупција и политичке странке у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца“, *Наука безбедност, полиција*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 1/2011, стр. 57-68.
- И з в о р и:
- Б92 (2011), Србија тужни лидер у незапослености. Доступно на: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=02&dd=18&nav_id=493587 [приступљено 12.05.2011.]
- *Вечерњи лист*, Загреб, 3. фебруар 2011.

Resume

In the first decades of the 21st century, Serbia confronts the greatest moral-economic crisis in the modern history. Hopes and expectations of the widest masses and greater part of the Serbian intelligence have been betrayed. Especially with those individuals and groups who sincerely believed in promises that leaving the socialist development that lasted for several decades was going to open bright perspectives of restoring capitalism in its liberal-corporative version.

Elite of power, formed partly in the previous system and finally constituted after the fall of the socialist government in 2000, had the major role in creation of the illusion of capitalist future. In that process, they had an unselfish help from the West headed by America. The foundation of that "help" was economic blockade and fierce sanctions. The final act of preparations for restoring capitalism was the open aggression of NATO, with the fiercest bombing with skeleton of bombing with uranium devices. It seems that the most tragic consequences are at K&M, where the world potentates wanted to demonstrate their "love" for the Muslims and create a new Albanian state.

Our and western media performed the major role in degradation of socialist social relations and in creation of consciousness for acceptance of capitalist social values and morality. Let us recall the paroles constantly repeated and shouted at workers' gatherings: "We want changes even to the worse", "We want owners of the social property to be

determined” and others. It is not known in the history that people voluntarily were accepting to become the objects of capitalist exploitation, as it happened in Yugoslavia.

New bourgeois class performs ruthless exploitation, without taking care of the interests and needs of employees, and especially unemployed citizens. Instead of the previous deciding on theirs and social destiny, now they beg for jobs, in desperation they cut off parts of their bodies, stab themselves with nails, and perform suicides. They voluntarily crucifies themselves, probably believing that they will gain justice, cause worrisome of the new bourgeoisie class and its authorities.

The newly formed elite or elite of power plays the major role in restoration of the predatory capitalism. It consists of the elite of authority, economic elite, religious-ecclesiastical, intellectual and underground elite. Here, as well as in the world, special media elite has been formed, becoming an unavoidable factor in functioning of the other elites and the society as the whole. These elites are the major factors of establishing and maintenance of the predatory capitalistic relations in the regency of “democracy without people” (Duverger). The parole “Who wants morality goes to church” was formed within the elite of power in the first years. Academic Mihajlo Markovic was the first to contribute to recognition of the class essence of such the parole in transitional conditions. Directly criticizing its creators and its realization in political and economic relations, the academic was pointing out that the elite in power was responsible for the destiny of the people and the state.

The greatest social-economic and moral catastrophe in the modern history has happened in Serbia. There is no more factory smoke from Dragas in the south to Horgos in the north. Hungry people walk in cities and villages. Problems of people’s kitchens functioning appear in the period when people fly through the space like in their yards. The moral fall of elite of power in the last few years is mostly exhibited in more and more brutal conflicts for prevalence and increase of personal wealth.

Elites were never so far away from masses, from citizens and their problems like at the beginning of the 21st century. Political parties as the major component of the elite in power are constantly derived to interest groups with dominant leaders. It recalls the period of the World War II when various creatures pronounced themselves for Dukes and when division to small dukes and great dukes was invented.

Social-economic crisis and moral stumble are becoming deeper and turn into the national self-destruction. Demographic crisis long ago defined as the "white plague" completely reflects the point to which personal and collective desperation has reached.

Овај рад је примљен 10. маја 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.